

Лук'яненко О.В. Доля світу у людських руках: практика сакралізації образу Сталіна на тлі перетворення природи СРСР / Олександр Вікторович Лук'яненко // Навколишнє середовище і здоров'я людини. Матеріали III Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Полтава: ПДПУ, 2009. – С.280-283.

Олександр Лук'яненко

ДОЛЯ СВІТУ У ЛЮДСЬКИХ РУКАХ: ПРАКТИКА САКРАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ СТАЛІНА НА ТЛІ ПЕРТВОРЕННЯ ПРИРОДИ СРСР

У недалеку нам радянську добу форсованого формування людини з «потрібною» свідомістю партійна машина намагалася контролювати усі сторони життя населення. Не залишалася поза увагою й екологічне виховання населення. Слід визнати, що виправдана, адекватна часові кампанія по оздоровленню навколишнього середовища, сплюндрованого першими наслідками індустріалізації, перекривалася надмірними ідеологічними вливаннями. Одною з таких «ін'єкцій» у людську свідомість було занадто сакралізоване розуміння ролі вождя у процесі перетворення природи.

Виникнення культу особи Йосипа Сталіна, подальша кампанія з його ліквідації упродовж 1953-1964 років, та тенденції створення власних культів його наступниками становлять собою комплексне явище. Однією із складових якого, безперечно, було вирішення залежності лідера від світу (питання безсмертя лідера) та навколишнього середовища від партійного керманіча (проблема зміни світу згідно волі вождя).

Напевне, не буде занадто голосливим визначення ролі Сталіна у кінці його багаторічного правління у 1953 році як деміурга, творця нового світу. Населення починає відчувати і розуміти його як того, хто власною волею ладен руйнувати старий уклад речей та створювати нові ландшафти. Над конструюванням цього образу «Радянського Творця» в глибоко атеїстичній країні повсякденно працює преса, переконуючи населення Країни Рад у тому, що «великий садовод Йосип Віссаріонович Сталін ростить в саду [соціалістичної Батьківщини] людей, яких

ще не знала історія» [1]. Аура божественності верховного лідера країни з підпорядкуванням навколишнього середовища його волі стає властивою не лише пропагандистській літературі. Усвідомлення залежності змін у природі з бажаннями та примхами Сталіна поступово переходить до літератури художньої. Так полтавський поет середини 1950-х років писав:

«Де лютував лиш суховій –
Степи в убранні там зеленім.
Це риси нового живі,
Це – Сталіна невтомний геній» [2]

Аналіз тогочасної періодики та архівних документів не залишає сумнівів у тому, що у населення формувалося єдино правильне розуміння процесу розвитку природи: вона стає сировиною, матеріалом для перетворення. Звичайно, з превалюванням розуміння того, що «...і гори, й пустелі безводні / Розквітли по волі Вождя», а не через зусилля інших людей чи через закономірні процеси розвитку світу [3].

Не слід відкидати прямого впливу Сталіна на зміну екосистем Радянського Союзу. Чого варті лише грандіозний план перетворення природи, наслідками якого користуються громадяни багатьох країн СНД і донині. Однак, користуючись ними зраз, ми не замислюємося, що ще півстоліття тому процес повертання річок назад був підпорядкований міфологізації постаті чільника держави. Фактично Сталін замінив собою Творця православної Росії, по волі якого йшли дощі, текли ріки та з'являлись сади на місці колишніх пустель. Відбувається навіть наближене до пантеїзму «розчинення» волі і думки Сталіна у навколишньому середовищі. Його мріями іде весна, його думи заставляють сходити сонце. Він навіть опосередковано присутній у процесі зародження взаємовідносин між двома закоханими, які:

«Читали вдвох про п'ятирічку
І мудрі Сталіна слова.
І задивлялися на річку –
Вже працювала ГЕС нова» [4].

Нероздільність образу Сталіна з Природою, обличчя якої він змінив закладанням гідроелектростанцій, заводів та колгоспних угідь за час свого правління, вилилась навіть у скорботних рядках з приводу смерті Голови Ради міністрів СРСР:

«Плач, земле, плач! Ридайте, ниви й води!

Всі чесні голови, схиліться, як одна!

Народи всі! Радянський мій народі!

Труна розкрилася – Великого труна!» [5]

Навіть взявши до уваги долю художньої творчості, необхідності вживання порівнянь та метафор, ми повинні зауважити що на тлі загального аналізу співвідношення ролі і місця комуністичного вождя та радянської природи віра у траурне становище навколишнього світу з приводу смерті Сталіна мала місце серед населення. Це, зокрема, підтверджують спогади очевидців тих подій з м. Полтави, для яких снігопад був свідченням скорботи природи за втратою провідника радянського народу до комунізму [6].

Звичайно, злиття образу Сталіна з образом всесильного творця новітніх екосистем було лише складовою у побудові відносин людини з навколишнім середовищем. Безперечно, чільне місце посідали наукові погляди на розвиток природи. Вагоме місце посідали практичні дії (як то участь викладача ПДП П.Є. Сосіна на конференції юннатів у школі №17 м. Полтави 1953 року) [7]. Однак, вони тісно перепліталися з формуванням свідомості населення, в якій ще доволі довгий час буде жити образ напівбожественного Сталіна, який весь «...світ тримає на плечі» [8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лопатіна В. Творці достатку / В. Лопатіна // Зоря Полтавщини. – 1 січня 1953 р. – №1. – С.2.
2. Вечеренко Я. Спасибі, партіє, тобі! / Ярослав Вечеренко // Зоря Полтавщини. – 24 січня 1953 р. – №17. – С.3.
3. Масло М. Будинок в Горі / Михайло Масло // Зоря Полтавщини. – 24 січня 1953 р. – №17. – С.3.

4. Юрченко О. Ранок над Ворсклою / Олесь Юрченко // Зоря Полтавщини. – 29 березня 1953 р. – №65. – С.3.
5. Рильський М. Присяга / Максим Рильський // Зоря Полтавщини. – 8 березня 1953 р. – №49. – С.3.
6. Архів Олександра Лук'яненка. – Ф.2. – Опис 1. – Полтавщина 1953-1964 роки. – Спр. 1. Інтерв'ю з Геращенко Людмилою Олексіївною. – 2 арк.
7. На конференції юннатів // Зоря Полтавщини. – 15 квітня 1953 р. – №76. – С.4.
8. Бондар А. Дари рідних сердець / А.Бондар // Зоря Полтавщини. – 25 лютого 1953 р. – №40. – С.3.